

Tezaurul de denari romani republicani descoperit la Craiova - strada Bucovățului (in memoriam învățător Constantin Lupescu)

Toma Rădulescu, Emilian Brezeanu

În urmă cu aproximativ 20 de ani o elevă a școlii generale nr. 7 (azi școala cu clasele I-VIII "Ștefan Romaneanu") se prezenta la ora de istorie pentru identificare cu un lot de 14 denari romani republicani, care, după afirmațiile sale, fuseseră descoperite în curtea casei de bunicul său domiciliat în Craiova pe str. Bucovăț, nr. 85 în urmă cu circa 30 de ani (deci în cursul deceniului 5 al secolului XX). Din informațiile culese de noi cu această ocazie rezulta că numărul denarilor depășea cifra de 100 de piese, dar care ulterior s-au împrăștiat la diverse cunoștințe sau membrii ai familiei, și că acestea fuseseră depozitate într-un vas oală de culoare gri și care s-a pierdut mai târziu de descoperitor.

Locul unde s-a descoperit acest tezaur monetar, care în conformitate cu catalogul ce însoțește studiul nostru datează din secolele II-I î. Hr., este în partea de sud a orașului Craiova nu departe de vechea barieră a Bucovățului, una din principalele căi de acces în Craiova dinspre Dunăre. La circa un km. de locul descoperirii pe malul Jiului se afla castrul roman Pelendava atestat de numeroasele descoperiri de cărămizi romane, monezi și alte obiecte specifice. Pe aici încă înainte de epoca romană se afla un drum străvechi ce a fost apoi urmat și de cuceritorii romani și consemnat ca atare, și care lega castrul roman Pelendava de Aquae (Cioroiu Nou) și de castrul de la Desa¹. Tot în apropiere de locul descoperirii, care până aproape de epoca modernă era plasat pe un fel de grind, se afla una din cele mai mari bălți numită a Geanogului care a fost asanată în secolul trecut. Amplasarea descoperirii aici este firească deoarece cunoaștem că în zona centrală a Craiovei se afla o importantă așezare geto-dacică nefortificată, că în diverse puncte ale municipiului s-au descoperit numeroase fragmente ceramice geto-dacice². La alți câțiva kilometri de locul descoperirii tezaurului se aflau pe raza comunei vecine Bocovăț pe malul Jiului trei așezări întărite cu șanț și val de apărare ce datează din a doua epocă a fierului mai precis din secolele II î. Hr.-sec.I p.Hr.- una la punctul "Jidovii", alta la punctul numit "Malul Lupului" și cea de-a treia pe raza satului Cârligei (com. Bucovăț)³. Pe malul stâng al Jiului la circa 700 m de acesta în locul numit "Moara lui Boboc" s-a descoperit un tezaur republican roman din care 10 exemplare au ajuns în colecția pasionatului învățător din Leamna (com. Bucovăț) Constantin Lupescu și apoi la Muzeul Olteniei unde se află în păstrare⁴. În vecinătatea comunei Bucovăț pe raza comunei Breasta s-a mai descoperit un alt tezaur monetar republican roman⁵. Tot în imediata apropiere a Craiovei în partea de nord-vest s-au mai descoperit tezaure din epoca republicii romane la Ișalnița⁶, Florești (com. Șimnicul de Sus)⁷, iar pe raza municipiului izolat s-au descoperit denari din aceeași perioadă cu tezaurul de față.

Cei 14 denari cronologic se eșalonează conform catalogului lui M. Crawford între anii 137 î. Hr. și 64 î. Hr., din acest punct de vedere fiind aproape identic cu tezaurul de la Mofleni care se desfășoară între anii 120 î. Hr. și 64 î. Hr. . De aceea în cele ce urmează vom face câteva comparații pentru că este o ocazie rar întâlnită în care să fie semnalate și parțial recuperate două tezaure contemporane aflate în perimetrul anticii Pelendave dacice și, care, pot cumva permite supoziția, considerăm noi temeinică, că în anii 63-62 î. Hr. în urma unor confruntări între aristocrația locală și Burebista care dorea să aibă siguranță la linia Dunării în vederea acțiunii acestuia de sprijinire a orașelor grecești vest-pontice ce se vor răscula în anul 61 î. Hr. împotriva abuzurilor proconsulului C. Antonius Hybrida, și care a determinat pe posesorii celor două depozite monetare să le îngroape și să nu le mai poată recupera.

Abundența de tezaure monetare din epoca republicii romane descoperite pe teritoriul locuit de geto-dacii dintre Olt, Dunăre și Carpații Meridionali, este remarcabilă. Enumerăm o serie întreagă de tezaure descoperite în județul Dolj în afara celor amintite mai sus la Sadova, Nedeia, Dunăreni, Sălcuța-Plopșor, Lipov, Segarcea, Daneți, Amărăștii de Jos, în județul Olt la Celei, Orlea, Fărcașele, Hotărani, Reșca, Racovița, Gura Padinii, în județul Gorj la Țicleni-Tunși,

¹ D. Tudor, *Oltenia Romană*, ed. III, Buc. 1968, p. 60, 231, 276-277.

² Detalii vezi la Oct Toropu, *Așezări antice la Mofleni-Bucovăț și în împrejurimi*, M.O. 24, 1972, nr. 9-10, p. 700-708 ; *Istoria Craiovei*, Ed. Scrisul rom., Craiova, 1977, p. 9, cu notele unde se dă bibliografia până în anul 1976 ; Petre Gherge, *Repertoriul informațiilor și descoperirilor arheologice din Oltenia. Epoca Latène*, Ed. Universitaria, Craiova, 2001, p. 50-52.

³ Oct. Toropu, *op. cit.*, p.703; Periechzele au fost făcute în urma semnalărilor repetate ale învățătorului Constantin Lupescu, pasionat de cercetarea acestei zone.

⁴ O. Stoica, *Un tezaur de monede romane republicane descoperit la Mofleni*, M.O.24, 1972, nr. 9-10, p. 709-710.

⁵ Gh. Pocnaru-Bordea, O. Stoica, *Tezaurul de la Breasta și alte descoperiri de denari republicani din Oltenia*, SCN, 7, 1980, p. 72 și 74-75.

⁶ B. Mitrea, C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Monede din timpul republicii romane descoperite la Ișalnița*, MCA, I, 1953, p. 543-587.

⁷ C. M. Tăulea, *Noi date cu privire la tezaurul de monede romane republicane descoperite la Florești-Șimnicul de Sus, județul Dolj*, "Oltenia", 5-6, 1986, p. 25-28.

Vârtu, Căpreni-Cornetu, Bumbști, Polovragi, în județul Vâlcea la Lunca, Zătreni, Roești, Pălăușeni, Stoenesti, Horezu, Hotărâcia, în județul Mehedinți la Govodarva și Hotărâni-Vânjuleț⁸. De remarcat că majoritatea descoperirilor se situează fie pe valea Dunării, dar și pe valea Oltului și pe valea Jiului, adică în apropierea unor așezări geto-dacice și nu departe de marile drumuri ale antichității⁹.

Tezaurul de la Craiova - strada Bucovăț confirmă faptul că acumularea majorității denarilor republicani romani în această zonă¹⁰ s-a realizat mai ales în anii 100-75 î. Hr. . Frecvența absolută a denarilor se încadrează cronologic în anii 90-81 î. Hr. și se ridică la 6 exemplare, iar în tezaurul de la Mofleni la 4 exemplare sau, ca să luăm doar un singur exemplu, în tezaurul de la Țicleni-Tunși¹¹. Analiza cronologică a eșalonării tezaurului monetar arată că emisiunile dinaintea de anul 100 î. Hr. sunt în număr de 5 exemplare, iar pentru tezaurul de la Mofleni în număr de 4 exemplare, pentru anii 90-81 î. Hr. 6 exemplare respectiv 4 exemplare, pentru anii 80-71 î. Hr. 2 exemplare respectiv 1 exemplar, iar pentru ultima perioadă a acumulării din anii 70-64 î. Hr. 2 exemplare respectiv 1 exemplar. În ambele loturi monetare există un hiatus între anii 103-90 î. Hr., dar și în final între anii 77 (75 î. Hr.)-64 î. Hr.. Această distribuție poate sugera că denarii republicani romani au pătruns în Oltenia în două etape aspect ce trebuie lărgit într-un studiu viitor prin comparație cu toate emisiunile contemporane descoperite în această zonă¹². Desigur nu este de neglijat acțiunea lui C. Scribonius Curio, proconsul al Macedoniei, cel dintâi general roman care ajunge cu trupele sale la Dunăre în părțile bănățene și oltene, și care putea avea ca rezultat o oprire pentru moment a fluxului monetar dinspre Roma.

Cele două loturi de denari republicani din cadrul celor două tezaure (de la Craiova și de la Mofleni) au o pondere de 35,71% sau 40% pentru primul grup și de 64,29% sau 60% pentru cel de-al doilea, procente ce le vom întâlni în toate celelalte tezaure contemporane descoperite în special la sud de Carpați.

După catalogul lui M.Crawford rezultă că toți denarii au fost emiși în atelierele de la Roma și că ambele tezaure se încheie cu același an 64 î.Hr. și cu același magistrat monetar L.Roscius Fabatus, care însă la tezaurul de la Mofleni are un avers nou cu un revers cunoscut sau foarte asemănător unui revers cunoscut reprezentând o nouă pereche de ștampă¹³.

Ponderal, cei 14 denari republicani tind spre limita superioară având o medie de 3,82g, fenomen întâlnit și la tezaurul de la Țicleni-Tunși. Doi denari (nr. 2 și nr. 14 conform catalogului tezaurului) au 3,65g greutate minimă și 4,00g greutate maximă (nr. 12). Lotul de la Mofleni are o medie de 3,732g destul de apropiată de tezaurul craiovean cu o minimă de 3,62g (nr. 7) și o maximă de 3,85g (nr. 5)¹⁴. Extinzând exemplificarea observăm că în tezaurele de la Jegălia-Călărași dintr-o zonă mai îndepărtată, dar tot de la Dunăre, media este de 3,66g¹⁵, de 3,72g la Fărcașele-Olt¹⁶, de 3,77g la Breasta-Dolj¹⁷ (fără ultima care după părerea noastră nu aparține tezaurului), de 3,61g la Florești-Dolj¹⁸. Starea destul de bună de conservare a celor 14 denari constituie încă un argument al mediei mai ridicate al acestora.

Tezaurul de la Craiova - strada Bucovăț, se înscrie în grupa tezaurelor îngropate în anii 84-64 î. Hr.¹⁹, ani de preponderență a acestei specii monetare de la nord de Dunăre locuit de geto-daci și de înflorire a epocii lui Burebista, cu atât mai mult cu cât produsele agrozootehnice și sarea aveau o căutare crescândă în lumea greco-romană. Amplasat într-o zonă din apropierea Jiului cu numeroase așezări geto-dacice și cetăți puternic fortificate unde abundă descoperiri de acest gen și unde se desfășurau schimburi comerciale atestate de cercetări arheologice și de descoperiri întâmplătoare²⁰, tezaurul de la Craiova aduce noi contribuții la cunoașterea istoriei Cetății Banilor din prima jumătate a secolului I î. Hr..

⁸ Pentru tezaure descoperite în Oltenia vezi B. Mitrea, *Le trésor de Fărcașele (Romanați) et la pénétration commerciale dans la Petite Valachie, "Dacia"*, 9-10, 1941-1944, p. 359-397; J. Winkler, *Contribuții numismatice la istoria Daciei*, SCS, Cluj, seria a III a, Științe Sociale, 1-2, 6, 1955, p. 33-176; C. Voicu, *Catalogul descoperirilor monetare din Oltenia, Monede strădine (secolul al IV-lea î.e.n.-anul 102 e.n.)*, BI, Craiova, 2, 1976, p. 20-26 unde se enumeră 81 descoperiri; Maria Petolescu, *Repertoriul numismatic al județului Gorj*, CN, 6, 1990, p. 35-75; A. Dumitrașcu, *Tezaurul de monede romane republicane descoperit la Râmnicu Vâlcea*, SCN, 12, 1998, p. 8-13; Șt. Chițu, *Tezaurul de denari romani republicani de la Lunca, orașul Ocnele Mari (jud. Vâlcea)*, SCN, 7, 1980, p. 145-154; Gh. Poenaru Bordea, O. Stoica, *op.cit.*, 71-82; C. Preda, *Descoperirea de monede republicane de la Locusteni (Gura Jiului, reg. Craiova)*, SCN, 3, 1960, p. 135-170; B. Mitrea, SCIV, 24, 1973, p. 145.

⁹ B. Mitrea, *Notă asupra unor tezaure de monede romane descoperite în Dacia*, RIR, 1935-1936, p. 285-293.

¹⁰ Detalii asupra monedelor republicane vezi Kris Lockyear, *The supply of Roman Republican denarii to Romania*, SCN, 11, 1997, p. 85-102.

¹¹ Carmen Maria Petolescu, *op. cit.* P. 63.

¹² B. Mitrea, *Legături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia cu Republica Romană reflectate în descoperiri monetare*, SCN, 2, 1958, p. 123-138; *Ibidem*, *Un nou tezaur de denari romani din timpul republicii descoperit în Oltenia*, SCIV, 21, 1970, 3, p. 435 și urm.; R. Ocheșanu, *Un tezaur de denari romani republicani descoperiți în apropiere de București. Unele aspecte privind începuturile pătrunderii monedelor romane în Câmpia Română*, CAB, 3, 1981, p. 61-62; *Ibidem*, *Câteva descoperiri de denari romani republicani în Scythia Minor, „Pontica"*, 19, 1986, 81; *Ibidem*, *Dinamica penetrării denarilor romani republicani în Dacia secolelor I î.e.n.- I e.n.*, CAB, 4, 1992, p. 119-122.

¹³ Gh. Poenaru Bordea, O. Stoica, V. Ciucă, *Tezaurul de denari romani republicani de Sadova (jud. Dolj)*, BSNR, 70-74 (1976-1980), p. 143 și notele nr. 36-38.

¹⁴ Conform noii clasificări după M. Crawford.

¹⁵ N. Conovici și N. Scăunaș, *Notă suplimentară la tezaurul de denari romani republicani descoperit la Jegălia, județul Călărași*, SCN, 9, 1989, p. 116.

¹⁶ Carmen Maria Petolescu, *Al doilea tezaur de monede romane republicane descoperit la Fărcașele, jud. Olt*, BSNR, 77-79, 1983-1985, p. 123.

¹⁷ Gh. Poenaru Bordea, O. Stoica, *op. cit.*, p. 72.

¹⁸ C. M. Tătulea, *op. cit.*, unde trei din cei 19 denari nu au dat greutatea.

¹⁹ Detalii la Iuditha Winkler, *op. cit.*, p. 111-116.

²⁰ O. Toropu, *Așezări geto-dacice la Craiova*, AUC, 1975 p. 81-85; P. Gherghel, V. Ciucă, *Repertoriul și tehnica de fortificare a așezărilor și cetăților geto-dacice din bazinul Jiului, "Oltenia"*, SN, 1, 1990-1995, p. 43.

1. 3,75g, 19mm, ♀. Crawford 235/1c, 137 î. Hr.
Q. FABI LABEO
2. 3,65g, 21mm, →. Crawford 273/1, 124 î. Hr.
M. FOURI C. F PHILI
3. 3,78g, 21mm, ↓. Crawford 281/1, 119 î. Hr.
L. THORIUS BALBUS
4. 3,79g, 20mm, ↓. Crawford 316/1, 105 î. Hr., dar cu sigla M. la revers.
L. SATURN
5. 3,68g, 20mm, →. Crawford 317/3b, 104 î. Hr., dar la revers sigla N culcat.
L. PISO L. F. L. N FRUGI
6. 3,83g, 21mm, ←. Crawford 340/1, 90 î. Hr., dar la avers sigla S.
L. TITURI L. F SABINUS
7. 3,84g, 21mm, →. Crawford 341/1a, 89 î. Hr.
MN. FONTEI C. F
8. 3,90g, 19,4 x 21,1mm, ♀. Crawford 353/1a, 89 î. Hr.
C. MAMIL LIMETANUS C. F
9. 3,97g, 21mm, ⚭. denarius serratus. Crawford 362/1, 82 î. Hr., dar cu sigla M la avers
C. MARI C. F CAPIT
10. 3,88g, 21mm, ⚭. Crawford 378/1c, 81 î. Hr., dar aici CI, denarius serratus.
L. PAPI
11. 3,80g, 21mm, ♀. denarius serratus, Crawford 384/1, 79 î. Hr..
P. SATRIENUS
12. 4,00g, 22mm, ⚭. Crawford 388/1b, planșa XLIX nr. 11, 77 î. Hr.
L. ROSCI FABATI
- 13-14. 3,94g, 21mm, ♀; 3,65g, 20mm, ←. Crawford 412/1, 64 î. Hr.

THE THESAURUS OF ROMAN REPUBLICAN DENARI DISCOVERED IN CRAIOVA,
THE STREET OF BUCOVĂȚ

Abstract

The fourteen Roman Republican Denari discovered in Craiova and belonging to the period included between the years 120-60 a. Ch. prove that there was a flourishing economical life on the territory of the ancient Pelendava. The relations with the Roman Republic were the reason for the Dacians' use of the Roman denarus.